

AITA JUAN MATEO ZABALA, OLERKARI (1777-1840)

Batez-bat, zuloari larakoa lez datorkigu emen, L. Akesolo'k oraintsu idatzia, au da: "Guk geure gaue-tan ikusten dogun izarren argia ez da orain bertan izarrok bialtzen deuskuena. Urteak bai urteak egin ditu andik onañño eltzen. Bardintsu jazo da Aita Zabala onen argi edo ospearekin: urteak joan dira guganañño eldu arte" (*Karmel*, 1977-4 Gaur.alan be, zabal dabil onen ospea, bai gramatikolari ta bai ipuin-idazle lez.

Bizitza

Bilbo'n jaio zan euskaltzale jator au, 1777-9-21'an. Bakiotarra eban aita, ama barriz Billarokoa. Añibarro ta Zabala, biak frantziskotar, adiskide kutunak, euskera maite ebenak eta euskal arloan lan ugari burutuak; biak sermolari ta euskal idazle, euskera ta euskal-erria zaindu ta goratu nairik.

Latin eta gaiñerako eleiz-ikasketak Bilbo'n San Frantzisko komentuan egiñik, beste ikasketa nagusiak —Filosofia ta Teolojiari buruzkoak— Gaztele-rrian egin ebazan, berberak diñoskunez. Erbestean! Eta zelako arantza biotz barruan! Ostikopean eta larri ikusten eban bere izkuntza, ta erria... Berari be, aaztu egin jakon ia-ia amaren altzoan ikasi eban euskera, edo beintzat meza barria abestu ebanean ez eukan egokitasun aundirik eta erreztasunik Jaunaren itza otsegin eta arima-zaintza egiteko. Ez, ezin erriz erri ibilli sermolari. Ta orduan ostera asi zan euskera ikasten, Larramendi ta Astarloa'ren lanak irakurriz batez be.

Buru argikoa zan, eta 1804'an, Filosofi-irakasle izentatu eben Bilbo'ko komentuan; lau urtean orretan jardun eban, au da, Napoleon Bonaparte'k, 1808'an, prailleak euren komentuetatik jaurti ebazan arte. Ordu estu ta larri areitan, ara ta ona ibilli jakun Aita Zabala, beste ordena askokoen antzera, Galizia'ko Herbon frantziskotar mixiolari-en ikastetxean, eta abar.

Erri-miñak joa azkenez, Zarrautz'eko mixiolari komentura aldatu ta ementxe bizi izan zan 1815'tik

aurrera, beti izlari ta langille. Ementxe il zan 1840-2-6'an. Ardura berezizko karguak euki ebazan komen-tu barruan, birritan bertako Aite Nagusi izanik. lenengoz 1826'tik 1829'ra ta bigarrenez 1839'tik aurrera. Bere besoetan emon eban ezken-arnasa A. Añibarro'k. Bergara'ko besarkada ostean, egun la-tzak esan bearko: birritan arakatu eutsoen ederto komentua, baita beste birritan bere, txispa artean, Getari'ra eroan be liberalak.

Euskal idazle

Beargiñak ez dau gura atsedetik, ez oporrik; berezkoa bait jako lanari loturik bizi izatea. Olakoxea genduan Aita Zabala. Irakasletza ta etxeko kargu artean be, bere izkuntzak kezkarazten eban. Astiune artean ainbat lan, euskal zelaian atan be, mamindu ta osotu euskun.

Ona iru oneik beintzat:

1. *El Verbo regular vascongado del dialecto vizcaino* (Donostia, 1818). 169 orrialde. Zabala ilda gero, Gipuzkoa'ko probintziak argitaratu ebana. Euskerea, egia esan, ainbat urtetako goraberak bizkar gaiñ, bizirik iraun bai, baiña an ta emen naiko aldatua aurkitzen zen, eta A. Zabala'k euskal irakurleak artu zituan elburu nagusitzat: uler egiela oneik entzun eta irakurten ebena. Erriz erri ibilliz, erriaren aotik jaso ebazan forma jatorrak erein euskuzan liburu orretan. Eta ortik ikusten danez, naiko "regular" dogu gure bizkaitar aditza, beste izkelgietakoa baiño batu ta lojikoagoa.

2. *Noticia de las obras bascongadas que han salido a la luz después de las que cuenta el P. Larramendi* (Donostia, 1856). Amar orrialdeko idaztitxoa. Auxe dogu idatzi neban nik "euskal literatura bildumetatik osoena, bere laburrean beintzat, geroztik agertu diranai ezer kendu gabe".

3. *Fábulas en dialecto vizcaino* (RIEV, I, 1907, 90 ta 529; III, 25 or.). Bizkaieraz dagoz, Zabala'k gaixoaldi baten osotuak; 23 bat bere-bereak, eta beste

13'ak 11 J.A. Mogel'etak, bat Bizente Mogel'ena ta beste bat Salaberri'rena.

Sarri esan doguna, ta esango be bai: Ipuin-zalea da euskalduna, ta bertso griñaz betea. Ba ekian ori Zabala'k. Eta makal-aldian orixe erabillen gogoan, bizkaitarrai ipuin batzuk eskiñi bertsoan: "Makalaldi baten —diño berak—, beste gauzatarako ez nintzanean prestu, eta oean bestetan baiño astiroago egon bear izaten nebanean, ene atsegingarrirako uste ez neban egiñen oni ekin neuntsan". Eta zergaitik bertsoan? Berak barrero: "Onelango ipuiñak izan daroe berezko gatza, gazigarria ta uia, gogoa joteko, begizkoa egiteko, ta errazago oratu ta erantsiteko". Eta emen daukazu Zabala euskal idazlea, olerkari be egiña.

Olerkari

Zabala'ren alegi edo ipuin bertsoak ez dabe,

beste askorenak lez, autsarrean egote luzerik egin. 1934'an, "Euskaltzaleak", J. Ariztimuño'ren itzauzrez dotore, "Eusko-Alegiak" eritxon liburutxo atera eban; alegi edo ipuiñok A. Zabalarenak ziran. Geroago nik be, 1954'an "Milla Euskal Olerki eder"-ean, bilbotarraren 9 alegi sartu nebazan. Arrezkero be, orre-emen, aitatuak izan dira. Beraz, ez dituzu aizearen arnas utsa legez. Alegi orreik, literatura orokorreko altxortegitik, gunez beintzat, jasoak izatea ba leiteke; baiña Aitzolek: "Alegi oiei eusko-kutsua erantsi zien. Bertso errezetan oparotsu ipuiak adierazten dizkigu. Ain errezki bertso doaia gure artean izan duanik gutxi noski".

Sarritan olerkari baten lantxo bat naiko izan oi da gizaseme orrek zelako galtzak jazten dabezan jakiteko. Irakur eta txasta egizu zeuk askoren artean auke-ratu dodan au, "Gurasoa ta umeak" deritxona:

"Ilteko etsita ia egoan
guraso batek, umeak
aurrera ekarri, ta ondoan
dirautsez olango berbak:

—Ene semeak,
gutziz maiteak,
nik laster il bear yoat.

Ia niretzat ez dozak ezer
mundu onetako gauzak;
zuentzat ortxe, bai eta laster
itxiko yoadaz danak:

ortxe bazterra,
etxe ederra,
eta mastui galantak.

Baia, ez ñeukek nik joan gura
zeuei au esan bagarik,

onen mastuitan zaintsu atxurra
erabillita sakondurik,

katanarrua,
bean sartua,
topauko'zue beterik—.

Andik guraso au il ezkerero,
are esan gañera
semeak lana bero bai bero
egiten abiau dira:

mastuia atxurtu,
zoiak apurtu,
ta azpiko lurak ganera.

Katanarrua ez zan agertu;
ez eta beste dirurik.

Baia mastuiak alan atxurtu
eta mats-mordoz beterik
euren saria

irabazia
gonburu deutse ekarririk.

Ganezka, bada, upakerea
bete daue txakoliñez;
ta batzuk edan, saldu bestea,
kontuak jota, azkenez,
seme bakotxak
dituzan poltzak
bete dituz urre onez.

Dirautsa, bada, bat-besteari:
—Ze katanarru oberik?
Nonbait aiteak au iragarri
nai yeuskuan, ez besterik—.

Ea, gizonak!
lan on sakonak,
onexegaz aberatsik".

Ipuiñok dirala-ta askok emon dau bere eritxia, ta ez beti bat datozanak. Azkue'k diño: "Bilduma poli-

ta". Eguzkitza'k: "Ez da munduko ipuilari aundian ondoan ipintekoa; biña aintzat artzekoa, bai".

AITA ONAINDIA

